

อนัตตลักษณะของรูปนามในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์¹ และ พระครูสุธีจันทวงศ์²

¹E-mail: supitcha96@gmail.com

รับต้นฉบับ 8 มีนาคม 2559 วันที่เผยแพร่ 25 มิถุนายน 2559

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาหลักอนัตตลักษณะในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษารูปนามในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และ (3) เพื่อศึกษาอนัตตลักษณะของรูปนามในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า

จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้น ก็เพื่อชำระจิตของผู้ปฏิบัติให้บริสุทธิ์สะอาด หมดจดกระทั่งถึงบรรลุมรรค ผล นิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ทรงมอบพระพุทธศาสนาให้เป็นสมบัติของพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา การที่บริษัทใดบริษัทหนึ่งได้บรรลุธรรมระดับใดก็ตาม ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาก็ย่อมจะทำให้พุทธบริษัทอื่นเกิดความมั่นใจในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

การเจริญวิปัสสนาภาวนาสามารถพัฒนาจิตของตนขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งสามารถบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพานได้ และจะช่วยให้สังคมโลกได้รับประโยชน์คือสันติภาพ ปัญหาต่าง ๆ ที่โลกกำลังประสบอยู่ เช่น การเบียดเบียนทำลายล้างกัน การแย่งชิงผลประโยชน์จะลดน้อยลงไปตามลำดับ เพราะอาศัยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามีจุดมุ่งหมายพื้นฐานคือ การอบรมจิตใจให้สงบจากนิวรณ์ธรรม คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ความเร็วร้อน ไม่สบายใจ และระแวงสงสัย เป็นต้น จิตที่สงบจากนิวรณ์ธรรมทั้งหลายจักเข้าถึงสภาวะที่เรียกว่าสมาธิ

อนัตตลักษณะไม่มีอาตมันหรือวิญญาณแต่อย่างใด มีเพียงขันธ 5 ที่ไม่อยู่ในบังคับบัญชาให้เที่ยงหรือเป็นสุขที่ถาวร อนัตตลักษณะจัดเป็นธรรมที่ละเอียดเข้าใจยาก ผู้ที่ยังไม่เข้าใจอนัตตลักษณะไม่อาจบรรลุมรรคผลได้ และพบในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่ปรากฏในศาสนาอื่น

ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้นต้องกำหนดรู้อารมณ์ของวิปัสสนา คือ วิปัสสนาภูมิเท่านั้นได้แก่ ขันธ 5 อายุตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 ปฏิจจสมุปบาท 12 อริยสัจ 4 เมื่อย่อลงแล้วได้แก่ นามรูป ซึ่งเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา หรือเป็นธรรมที่อบรมให้เกิดปัญญา และสรรพ

สิ่งทั้งปวงล้วนเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาทั้งสิ้น เพราะว่า เมื่อเรากำหนดสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมีสติ และไม่ยึดมั่นในสิ่งทั้งปวงนั้น พิจารณาตามความเป็นจริง จะเกิดสภาวะเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ ก็จัดเป็นอารมณ์วิปัสสนาภาวนาได้อย่างแท้จริง จากนั้นการเห็นพระไตรลักษณ์จะเกิดสภาวะเห็นแจ้งรู้ได้ด้วยญาณ คือวิปัสสนาญาณตามลำดับไป

คำสำคัญ: อนัตตลักษณะ, รูปนาม, ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

Non-Self Characteristic of the Matter and Mind [Rūpa-Nāma] for Insight Meditation Practice

Supitcha Pornpitchanarong¹ and Phrakru Sutheejantawong²

¹E-mail: supitcha96@gmail.com

Retrieved March 8, 2016 Accepted June 25, 2016

ABSTRACT

The research is qualitative research with 3 objectives to: 1) study the principle of soulless characteristic in Theravada Buddhist Scripture; 2) study mind and matter in Theravada Buddhist Scripture and; 3) study soulless characteristic of mind and matter in Theravada Buddhist Scripture. The study will be done through the research information from Pali Canon (Tipitaka), and other related scriptures.

From the study, it was found that the goal of insight development practice is to purify one's mind for the attainment of the Path, the Fruition; hence, Nibbana which is the ultimate goal of Buddhism. Before the Buddha had dissolved the aggregates (Khandha) and entered into the stage of Parinibbana, He bequeathed the four assemblies of Buddhists (Buddhaparisa), i.e., Bhikkhu, Bhikkhuni, lay devotee (Upasaka) and female devotee (Upasika), to administer His religion. When some of these assemblies practices the insight development and ultimately attain at any particular level, their attainment will praise confidence to other assemblies as well.

The insight development practice helps to perfect one's mind until the Final Goal has been achieved; hence, benefits the society as a whole. The world will productively be peaceful. Consequently, all sorts of problems that we are facing, e.g., wars, exploitation, massacre, deprivation of benefits, can gradually be decreased. The fundamental target of the insight development practice is to train one's mind to banish from hindrances (Navarana Dhamma), i.e., sensual desire or greed (Tanha), pride (Mana), misbelief (Ditthi), anxiety, worries and doubt, etc. Mind without these hindrances can then proceed into the state of concentration.

Soulless characteristic (Anattata Lakkhana) has no self (Atta) nor soul (Vinnana), but the five aggregates which cannot be forced to be permanent nor everlasting contented. The soulless characteristic is one of the most difficult doctrines to comprehend. Those who do not understand it completely will never be capable of achieving the highest goal. This is the only teaching found in Buddhism, not in any other religions.

Essentially, the insight development practice requires the knowledge of the sense-objects called Insight Plane of Consciousness (Vipassana Bhumi). These planes include the five aggregates (Khandha), the twelve spheres (Ayatana), the eighteen natural conditions (Dhatu), the twenty-two sense-faculties (Indriya), the twelve Dependent Origination (Paticcasa muppada) and the Four Noble Truths (Ariyasacca). Once condensed, they are summarized to just “mind and matter”. These two are the insight’s sense-objects or the cognizable objects that lead to wisdom. In fact, all things are the insight’s sense-objects. When we observe something with mindfulness, by its true natural condition and without attachment, we will discover the reality of the Three Characteristics. Hence, it is the actual insight’s sense-objects. From that observation, one will progressively attain the wisdom, thus the insight knowledge in succession.

Keywords: Anattata Lakkhana, Rūpa-Nāma, Meditation.

บทนำ

บุคคลที่ต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา บุคคลนั้นจะต้องใช้ความพากเพียรในการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในอุทเทสแห่งมหาสติปัฏฐานสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายหนึ่ง เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน 4 ประการ”¹ สติปัฏฐาน 4 ประการ ได้แก่ 1) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ 2) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ 3) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ 4) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้

การเจริญวิปัสสนานั้นต้องตั้งสติเอาไว้ที่ฐาน คือ ชันธ 5 โดยวิธีการกำหนดพิจารณา รูปขันธ์เป็นต้นโดยลำดับเห็นว่ามี การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปทานขันธ 5 อยู่ว่า รูปเป็นอย่างไร เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็นอย่างไร ความเกิดแห่งวิญญาณเป็นอย่างไร² หนึ่ง การพิจารณาเพื่อให้รู้แจ้งในขันธทั้ง 5 นี้ ต้องพิจารณาอย่างต่อเนื่องด้วยความเพียร ด้วยสติ และสัมปชัญญะ เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์ ได้แก่ ความไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง) ความทนอยู่ในสภาวะเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) ความปราศจากตัวตน (อนัตตา) ว่าบุคคลคือองค์ประกอบของขันธ 5 เท่านั้น ลักษณะ 3 ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นลักษณะที่เป็นสากลของสิ่งทั้งหลาย เพราะสิ่งทั้งหลายทั้งหมดในจักรวาลนี้ ทั้งที่เป็นรูปธรรมนามธรรม ย่อมประกอบด้วยลักษณะทั้ง 3 ประการ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ เป็นลักษณะของสังขตธรรมทั้งสิ้น แต่ละลักษณะจะมีความเกี่ยวข้องกัน เมื่อรู้ลักษณะใด ลักษณะหนึ่ง ก็จะสามารถที่จะเชื่อมโยงสาวไปยังลักษณะอื่นได้อีกแต่โดยทั่วไป ตามพระคัมภีร์ จะเริ่มต้นที่ อนิจจลักษณะ คือ ลักษณะแห่งความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เมื่อเห็นความไม่เที่ยงของรูปธรรมนามธรรมแล้ว ก็จรรู้ต่อไปว่า ความไม่เที่ยงของรูปธรรมนั้น เป็นความทุกข์ ของรูปธรรมอีกด้วย ซึ่งก็หมายถึง การมองเห็นทุกขลักษณะพร้อมไปกับอนิจจลักษณะด้วย ดังพระบาลีว่า

¹ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 301.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 318-319.

ยทนิจจํ ตํทุกขํ สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์³ ทุกขลักษณะจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งอนิจจลักษณะ ด้วยส่วนอนัตตลักษณะ คือลักษณะแห่งความไม่มีตัวตน หรือความว่างจากตัวตน เป็นผลเนื่องมาจากการเห็นแจ้งในอนิจจลักษณะกับทุกขลักษณะ กล่าวคือ เมื่อพระโยคาวจร หรือผู้ทำความเพียร กำหนดดูรูปนาม จนเห็นความไม่เที่ยง และความทุกข์ ก็จะทำให้เบื่อหน่ายคลายจากความยึดมั่นถือมั่นในรูปนามนั้น จากนั้น อนัตตลักษณะคือความไม่มีตัวตนของรูปนามและสรรพสิ่งในโลกก็จะ ปรากฏชัด จิตของผู้เห็น อนัตตลักษณะขณะนั้น ก็จะว่างจากตัวตน (สูญญตา) ไปด้วย

ดังนั้น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงมีความเกี่ยวเนื่องถึงกัน ในฐานะเป็นหลักธรรมที่เป็นนิพพานสปปายปฏิบัติ คือเป็นทางไปสู่พระนิพพาน หรือความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงแม้ว่าคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ จะเป็นคำสอนสากลใช้กับทุกสิ่งทุกอย่าง แต่พระพุทธองค์ทรงเน้นสอนไตรลักษณ์ ที่เป็นลักษณะเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ที่ประกอบด้วยรูปธรรมและนามธรรมเพราะคำสอนของพระพุทธองค์ เป็นสัจธรรมของชีวิตที่สอนให้มนุษย์รู้ชีวิตตามความเป็นจริง แล้วดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับความจริง เพื่อนำชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์ที่เรียกว่า พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต หลักสติปัฏฐาน 4 เป็นหนทางสายเอกที่จะนำไปสู่การรู้แจ้งในสัจธรรมและเข้าถึงความจริงในชีวิต ซึ่งเป็นภาวะที่กิเลสถูกทำลายไป อันเป็นจุดมุ่งหมายของผู้ปฏิบัติ ฉะนั้น พระวิปัสสนาจารย์จึงใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร ด้วยการกำหนดรู้ใน กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นกรอบในการปฏิบัติและตรวจสอบความก้าวหน้าทางจิตประเด็นสำคัญอยู่ที่ผู้ปฏิบัติต้องมีสติกำหนดรู้ในรูปนามที่เป็นปัจจุบันอารมณ์จนเห็นไตรลักษณ์ และมีพระวิปัสสนาจารย์ตรวจสอบความก้าวหน้าทางจิตที่ปรากฏผลอันเป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะตนและให้ผลได้ไม่จำกัดกาล ซึ่งกระบวนการ เจริญวิปัสสนาที่นำมาใช้ในครั้งนี้สอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารที่เกี่ยวข้องพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสรู้เองโดยชอบจนบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ และได้ทรงสั่งสอนแก่บุคคลทั้งหลาย คือ การชำระจิตให้บริสุทธิ์ซึ่งมีเฉพาะในพระพุทธศาสนานั้น ซึ่งเป็นการอบรมจิตของตนอย่างแท้จริง และควบคุมการกระทำทางกายและวาจา ด้วยการเจริญวิปัสสนาเพื่อพัฒนาจิตของตนเองให้เกิดปัญญาจนเห็นไตรลักษณ์ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงสภาวะธรรมตามความเป็นจริงพบกับความสุขที่แท้จริงได้

ไตรลักษณ์ มีความสำคัญอย่างมากต่อการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ทุกคนสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง แล้วนำประสบการณ์ที่พบเห็นมาใช้ในชีวิตประจำวัน อันเป็นการ

³ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า 18-19.

พัฒนาจิตหรือยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นในทางพ้นทุกข์จากการทำหน้าที่ร่วมกันของ ศิล สมาธิ ปัญญา ที่เห็นไตรลักษณ์โดยความเป็นอนิจจังลักษณะ เป็นต้น ซึ่งเป็นพลังงานทางจิตที่มีอยู่ในตัวบุคคลผู้ ปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทางด้วยเหตุนี้ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ การ ปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ที่พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาจนเห็นไตรลักษณ์ ซึ่งคุณค่าของ ไตรลักษณ์นี้มีความสำคัญต่อการเจริญวิปัสสนาเป็นที่สุด ทำให้มองสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงและขจัดอนุสัยกิเลส ให้หมดไปด้วยมรรคญาณ ส่งผลให้จิตนั้นหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง พบความสุขที่แท้จริง อันเป็นกระบวนการของการชำระจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใสที่มีแต่ใน พระพุทธศาสนาเท่านั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอเนตต์ลักษณะในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษารูปนามในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาหลักอเนตต์ลักษณะของรูปนามในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ กำหนดขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส วิสุทธิมรรค
2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ และหนังสือ ตำราวารสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. เรียบเรียงข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
4. วิเคราะห์ข้อมูล สรุปให้ตอบปัญหาการวิจัยที่ตั้งไว้
5. ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ
6. แก้ไข ปรับปรุง นำเสนอผลงาน

สรุป

อเนตต์ลักษณะของรูปนาม ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา หมายถึง ธรรมชาติที่แตกดับ เมื่อว่าโดยลักษณะที่ติดุกะ มีการสลายแปรปรวน เป็นลักษณะ มีการแตกแยกกันเป็นกิจ (กับจิต)

ได้เป็นกิจ มีความเป็นอพยากตธรรมเป็นผล มีวิญญาณเป็นเหตุใกล้ ส่วนนามเป็นธรรมชาติที่นุ่มไปหาอารมณ์เมื่อว่าโดยลักษณะที่จุดๆ คือมีการรู้อารมณ์เป็นลักษณะ มีการเกิดก่อนและเป็นประธานในธรรมทั้งปวงเป็นกิจ มีการเกิดขึ้นต่อเนื่องกันไม่ขาดสายเป็นผล ปัญญาที่รู้ว่า ขณะตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายถูก เย็น ร้อน อ่อน แข็ง (อาการกาย 32 ประการ) ก็มีเพียง 2 อย่างเท่านั้น คือมีแต่รูปกับนามเป็นอย่างนี้ทั่วสากลโลก นี่เป็นสัจธรรมแท้ไม่แปรผันจากเนื้อหาหลักธรรมในการกำหนดรูปนามทางวิญญาณ 6 การเรียนรู้รูปนาม ก็คือ การรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในตนอยู่กับปัจจุบันทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจเสมอ เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้ตั้งสติกำหนดถูก ในเมื่อรูปนามเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามทางทวาร 6 นั้น ๆ พร้อมทั้งเหตุปัจจัยให้รูปนามเกิด รูปนามทางอายตนะ 12 จักขุประสาท (ตา) รูปารมณ์ (สี) เป็นรูปจักขุวิญญาณ (เห็น) เป็นนาม โสตประสาท (หู) สัททารมณ์ (เสียง) เป็นรูป โสตวิญญาณ (ได้ยิน) เป็นนาม ฆานประสาท (จมูก) คันธารมณ์ (กลิ่น) เป็นรูป ฆานวิญญาณ (รู้กลิ่น) เป็นนาม ชิวหาประสาท (ลิ้น) รสารมณ์ (รส) เป็นรูป ชิวหาวิญญาณ (รู้รส) เป็นนาม กายประสาท (กาย) โผฏฐัพพารมณ์ (เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไหวและเคร่งตึง) หรือ อาการกาย 32 เป็นรูป กายวิญญาณ (รู้ถูกต้อง) เป็นนาม ททยวัตถุ ธรรมารมณ์ (อิริยาบถ) เป็นรูป มโนวิญญาณ (รู้ธรรมารมณ์) เป็นนาม⁴

รูปนาม คือ ชั้น 5 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 17 ข้อ 59: 55-56) เกิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานทั้งนั้น เป็นปัจจุบันอยู่ในขณะที่ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นรู้รส กายถูกสัมผัส ใจนึกคิดอารมณ์ ผู้ที่จะเข้าปฏิบัติต้องรู้ให้เข้าใจถึงรูปนามเหล่านี้เสียก่อน เพราะเห็นรูปครั้งหนึ่งชั้น 5 เกิดคือในขณะที่เห็นนั้นจักขุประสาทกับ รูปารมณ์เป็นรูป เกิดเวทนาขึ้นเช่นเห็นรูปดี มีความสุข เห็นรูปชั่วเกิดความทุกข์ ความสบายกายและไม่สบายใจ นั้นเป็นเวทนาชั้น 5 จากความสบายกายความไม่สบายใจเป็นสัญญาชั้น 5 ชอบไม่ชอบเป็นสังขารชั้น 5 เห็นเป็นวิญญาณชั้น 5 เป็นต้น

ในการที่วิญญาณทั้ง 6 จะเกิดขึ้นได้โดยหน้าที่ คือเห็นรูป ได้ยินเสียง ได้กลิ่น รู้รส รู้ถูกต้อง รู้ธรรมารมณ์ได้นั้นก็ต้องอาศัยสภาวธรรม ตามที่เกิดขึ้นทางทวาร ทั้ง 6 ทวารในสภาวะแห่งทวารละ 4 นั้นเฉพาะในทวารทั้ง 5 นั้นสภาวะ 3 อย่างเป็นรูปธรรม คำว่ามนสิการทั้ง 6 เป็นนามธรรมส่วนในทางมโนทวาร เฉพาะททยวัตถุเป็นรูป แต่ธรรมารมณ์เป็นได้ทั้งรูปทั้งนามแต่ในที่นี้กล่าวเฉพาะแต่อิริยาบถ สำหรับอิริยาบถนี้เป็นรูปนาม ส่วนมโนวิญญาณนั้นเป็นนามธรรมทั้งหมด

⁴ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ), **วิปัสสนากรรมฐาน**, ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพโพธิวิเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัทประยูรวงศ์ พรินท์ติ้ง จำกัด, 2554), หน้า 940-945.

ตามธรรมดารูปนามนั้นย่อมปรากฏในทวารทั้ง 6 คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจเสมอ ขณะที่จิตรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง 6 แต่ละทวาร รูปนามจะปรากฏเป็นธรรมนิยามพร้อมกัน ส่วนอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานนั้น เป็นปัจจุบันอยู่ในขณะตาเห็นรูป หูฟัง เสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไหวและเคร่งตึง ใจนึกคิดอารมณ์ ดีใจเสียใจ ไม่นินดียินร้าย ผู้จะเข้าปฏิบัติต้องเรียนให้รู้ให้เข้าใจรูปนามเหล่านี้เสียก่อน เพราะเห็นรูปครึ่งหนึ่งชั้น 5 เกิดคือ ในขณะที่เห็นนั้นจักขุประสาทกับรูปารมณ์เป็นรูป เห็นรูปดี สบายใจ เห็นรูปชั่วไม่สบายใจ ความสบายและไม่สบายนั้นเป็นเวทนาชั้น ๓ จากความสบายและความไม่สบายนั้นเป็นสัญญาชั้น ๓ ประจักษ์ให้ชอบไม่ชอบนั้นเป็นสังขารชั้น ๓ เห็นเป็นวิญญาณชั้น ๓ มีการเกิดดับโดยหลักของไตรลักษณ์

อนัตตลักษณะของรูปนาม คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ทั้ง 5^๕ นี้ที่เป็นส่วนอดีตก็ดี เป็นส่วนอนาคตก็ดี เป็นส่วนปัจจุบันก็ดี เป็นส่วนภายในก็ดี เป็นส่วนภายนอกก็ดี เป็นส่วนหยาบก็ดี เป็นส่วนละเอียดก็ดี เป็นส่วนเลวกก็ดี เป็นส่วนประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ใกล้ก็ดี ทั้งหมดก็สักแต่ว่าเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ ควรเป็นด้วยปัญญาชอบตามที่เห็นแล้วว่า นี่ไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่ นี่ไม่ใช่ตัวตนของเรา ความหน่ายในรูป หน่ายในเวทนา หน่ายในสัญญา หน่ายในสังขาร หน่ายในวิญญาณ เมื่อหน่ายก็ยอมสิ้นราคะ คือ สิ้นความติด ความยินดี ความกำหนด เมื่อสิ้นราคะ ก็ยอมวิมุตติ คือ หลุดพ้น เมื่อวิมุตติ ก็ยอมมีญาณ คือ ความรู้ว่ามีวิมุตติ หลุดพ้นแล้ว และยอมรู้ว่าชาติ คือ ความเกิดสิ้นแล้ว

ข้อเสนอนแนะ

จากศึกษาอนัตตลักษณะของรูปนาม ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งมีข้อเสนอนแนะไว้ ดังนี้

ข้อเสนอนแนะเพื่อการนำไปใช้

1) ข้อเสนอนแนะจากการศึกษาวิจัย ดังนี้ อนัตตลักษณะในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามีเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมหลักพุทธธรรมทั้งหมด ผู้ศึกษาและผู้ปฏิบัติควรมีหลักในการนำอนัตตลักษณะ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยสามารถพิจารณาขอบเขตในระดับของไตรลักษณ์

⁵ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า 94

2) ผู้ศึกษาควรรู้การปฏิบัติตามกำหนดรัฐูปนามในพุทธศาสนา ว่าปฏิบัติอย่างไรให้ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนาที่วางไว้ เป็นหลักการ และวิธีปฏิบัติ ผู้ศึกษา และผู้ปฏิบัติควรศึกษาหลักของรูปนามแต่ละหมวดก่อนเพิ่มเติมโดยให้ละเอียดก่อนลงมือปฏิบัติ

3) ศึกษาหลักอนัตตลักษณะของรูปนามในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ อนัตตา ให้เล็งเห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือขั้นที่ 5 นั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรไปเป็นธรรมดา ไม่ควรที่จะเห็นโดยสำคัญด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า นั่นเป็นของเรา นั่นเป็นเรานั้นเป็นตัวตนของเรา ผู้ศึกษา และผู้ปฏิบัติควรศึกษาหลักของสติปัญญาแต่ละหมวดก่อนเพิ่มเติมโดยให้ละเอียดก่อนลงมือปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อไป

- 1) การศึกษาธาตุในวิญญาณ 6
- 2) การศึกษาวิเคราะห์การกำหนดรูปนามเพื่อการบรรลุธรรม

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ). **วิปัสสนากรรมฐาน**. ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพโพธิวิเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัทประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, 2554.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.